

hine niyazda bulunmayı bir dogma şeklinde ortaya koymuştur. Buna göre müminler, öncelikle a'râftakilerin cennete kabulü için dua edip bu amaçla kutsal komünyon âyini yapabilirler. Katolik öğretisinde a'râf, ilâhî lutfu muhtaç durumda ölen bir kişinin cennete girmesi için gereken kutsallığı elde etmek maksadıyla bulunduğu arınma yerini ifade eder ve bu inancın temelinde ölü lehine şefaât duası yer alır. A'râftaki ruhların kurtuluşu için özellikle Latin Amerika'da "ölüler günü" adıyla özel kült törenleri düzenlenir. Trent Konsili kararlarında ayrıca İsa Mesih ile beraber Tanrı krallığında hüküm süren azizlerin de Tanrı katında insanlar lehine dua ve niyazda bulunduğu ifade edilmiştir. Roma Katolik öğretilerine göre başta Meryem olmak üzere azizlerin şefaâtlarına inanıp onlara niyazda bulunmak İsa'nın mutlak rab oluşuna ve aracılık rolüne zarar vermez; aksine bütün lutf ve meziyetlerin ondan geldiği inancını güçlendirir. Bu bağlamda dindar bir insanın ölmüş veya yaşayan bir başka dindar insandan dua yahut şefaât dilemesi meşrû görülür. Ayrıca Katolik öğretilerinde kilisenin İsa aracılığıyla bağışlama gücüne sahip olmasından dolayı bilhassa Ortaçağ'da gerek yaşayanlar gerekse ölenler için tam veya kısmî kurtuluş (indulgentia) satın alma yaygın biçimde uygulanmıştır.

Doğu ve Ortodoks kiliseleri de şefaât konusunda Katolikler kadar derin öğretilere sahip olmasalar da- genel anlamda hem gökteki azizler komünyonu üyelerinin kendileri veya başkaları lehine Tanrı katında şefaât etmesini hem de ölü için şefaât dilemeyi meşrû kabul ederler. Genel olarak Protestan kiliseleri, Pavlus'un öğretisi ışığında insanların günahatı kurtarıcı fide ya da kafâret olması bakımından İsa Mesih'in aracılığının mutluluğuna inanır; bunun ötesinde bir şefaât anlayışı ise tartışmalıdır. Martin Luther, rasyonel açıdan kurtuluşun tamamen gerçekleşmesi bağlamında İsa'nın haçta şefaât niyazı yaptığına kanidir. İsa dışındaki kişilerin, yani Meryem'in ve azizlerin şefaati ise İsa'nın tek ve mutlak şefaâtçi olduğu inancına aykırı düşmesi sebebiyle Protestan teolojisi açısından problemli görülür; bu konuda Protestan kiliseleri arasında görüş farklılıkları vardır. Anglikanizm açık bir dille Trent Konsili'nin şefaât öğretilerini aşırılık, Tanrı'ya karşı saygısızlık, faydasız ve mantıksız bir öğreti sayıp reddederken Kalvinistler, şefaati ve özellikle yeryüzünde olup biten şeylerden habersiz azizlere niyazda bulunmayı duanın gerçek anlamını yok ettiği için bir tür

şeytan aldatmacası ve sahtekârlık diye kabul eder. Diğer reformist kiliseler de Augsburg İtirafı (1530) olarak bilinen ve reformist öğretinin temelini oluşturan hükümlere bağlı şekilde sadece İsa Mesih'in insanlar için mutlak aracı ve şefaâtçi olabileceğine inanır. Bununla birlikte günümüzde bazı Protestan kiliseleri ancak "yaşayanların birbirine dua etmeleri" anlamında şefaati kabul etmekte, Anglo-Katolikler ve bir kısım Protestan kiliseleri Katolik öğretilere benzer biçimde meleklerin ve gökteki azizlerin inananlar için dua etmesine olumlu bakmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

H. Denzinger, *Enchiridion Symbolorum definitionum et declarationum de rebus fidei et morum* (ed. P. Hünermann), Bologna 1995, s. 984; P. Enns, *The Moody Handbook of Theology*, Chicago 1989, s. 239-240, 247; G. M. Burge, "Intercession", *Dictionary of Paul and His Letters* (ed. G. F. Hawthorne – R. P. Martin), Downers Grove 1993, s. 436-438; W. Grudem, *Systematic Theology: An Introduction to Biblical Doctrine*, Leicester 1994, s. 627; *Catechism of the Catholic Church*, London 1994, s. 221, 305, 372; J. P. Baker, "Office of Christ", *New Dictionary of Theology* (ed. S. B. Ferguson – D. F. Wright), Leicester 1998, s. 476-477; İskender Oymak, *Zerdüştlük*, Elazığ 2003, s. 173-174; Mehmet Aydın, *Ansiklopedik Dinler Sözlüğü*, Konya 2005, s. 43; K. Kohler, "Purgatory", *JE*, X, 274; T. B. Scannell, "Intercession (Mediation)", *The Catholic Encyclopedia*, New York 1912, VIII, 70-72; E. J. Hana, "Purgatory", a.e., XII, 575-580; H. Zimmermann, "Intercession", *Encyclopedia of Biblical Theology* (ed. J. B. Bauer), London 1970, s. 400-403; A. J. Maclean, "Intercession", *ERE*, VII, 382-388; H. Thurston, "Saint and Martyrs (Christian)", a.e., XI, 54-55; J. I. Smith, "Afterlife: An Overview", *ER*, I, 110.

MUSTAFA ALICI

İslâm'da Şefaât. Kur'an'da "şef" kavramı sözlük anlamında kullanılan biri dışında (el-Fecr 89/3) otuz bir yerde geçmekte, bunların on üçünde şefaât biçiminde yer almakta, diğer yerlerde fiil ve isim kalıplarıyla tekrar edilmektedir. Nisâ sûresinde (4/85) iyi bir işe destek verenle kötü işe destek verenlerden her birinin o işin sonucundan pay alacağı ifade edilirken dünya hayatındaki faaliyetlerin kastedildiği anlaşılmaktadır. İbn Cerîr et-Taberî bu âyetin tefsirinde, Asr-ı saâdet'teki imanküfür mücadelesi sırasında müslümanların veya küfür ehlinin safında bulunma şeklindeki yorumu âyetin bağlamına daha uygun görmüştür (*Câmi'u'l-beyân*, V, 253-254). Bunun dışında şefaati konu eden âyetlerde hâkim fikrin şirk inancının reddi ve tevhid inancının telkin edilmesi olduğunu söylemek mümkündür. Zümer

sûresinde anlatıldığı üzere (39/3) putperestler kendilerini Allah'a yaklaştıracığına inandıkları için putlara tapıyorlardı. Bazı âyetlerde putlar "şefî" (çoğulu şüfeâ) diye zikredilmiştir. Bu âyetlerde kıyamet günü Allah'tan başka hiçbir dost ve şefaâtçinin bulunmayacağı belirtilmekte, o gün şefaatin ancak Allah'ın izni ve rızasıyla gerçekleşeceği beyan edilmektedir. Genellikle olumsuz anlatımlarla başlayan âyetlerin bir kısmında istisnalar yapılmak suretiyle Allah'ın izni ve rızasına bağlı olarak hakkı (tevhid) benimseyenlere şefaatte bulunulacağı kaydedilmektedir (ez-Zuhruf 43/86; krş. Taberî, XXV, 134-135; Kurtubî, XVI, 81-82). İlgili âyetlerde kıyamet günü şefaatten mahrum olanların ana vasfı olarak inkâr veya şirk, yine inkâr anlamında (Râzî, III, 56) zulüm (el-Mü'min 40/18), âhireti inkâr; buna sürükleyen davranışlar arasında namaz kılmama, fakiri doyurmama, bâtıla dalarla beraber olup aynı davranışı sergileme (el-Müddessir 74/41-48) gibi hususlar zikredilir.

Şefaât kavramı hadislerde de yer alır ve şefaatin hem dünyevî hem uhrevî tarafının bulunduğu belirtilir. Başta Resûlullah olmak üzere bütün peygamberler, melekler ve sâlih kullar büyük günah işleyen müminlere şefaât edecektir (Buhârî, "Tevhîd", 24; Müslim, "İmân", 302). Hadislerde âhiretteki şefaât konusuna daha fazla yer verilmekle birlikte "dünyada bir kimşenin meşrû işine yardımcı olmak" anlamındaki şefaate izin verildiğine ilişkin uygulamalardan söz edilmiş (Buhârî, "İstikrâz", 9, 18), ancak had cezaları doğuran suçların cezasının kaldırılması yolunda şefaatte bulunulamayacağı bildirilmiştir (Buhârî, "Hudûd", 2; "Enbiyâ", 54; "Meğâzî", 53). Ayrıca Hz. Peygamber ölümlü bağışlanmasi için müslümanların dua etmesini dünyada ona şefaâtçi olma diye nitelemiştir (*Müsned*, II, 256; Müslim, "Zühd", 74). Âhirette gerçekleşecek şefaatte ilgili olan hadislerin çoğu Resûl-i Ekrem'in şefaatine dairdir. Allah'ın, özellikle bir duasını mutlaka kabul edeceğine dair her peygambere tanıdığı imtiyazı Resûlullah dünyada kullanmamış, şefaât etmek amacıyla bunu âhirete bırakmış ve Allah'a ortak koşmamak şartıyla büyük günah işleyen herkesin bundan yararlanacağını söylemiştir (Buhârî, "Tevhîd", 31; Müslim, "İmân", 338-345). Hz. Peygamber'in âhiretteki ilk şefaati mahşerde gerçekleşecektir. Hesaba çekilmek üzere orada uzun süre bekleyen insanlar hesabın başlatılmasını sağlamak için Hz. Âdem, Nûh, İbrâhim, Mûsâ ve İsa'dan şefaât isteyecek, fakat o gü-

nün dehşeti karşısında kimse buna cesaret edemeyecek, sonunda İsa'ı Hz. Muhammed'den istemelerini tavsiye edecek ve Resûl-i Ekrem'in yapacağı şefaati Cenâb-ı Hak kabul edip hesabı başlatacaktır (Buhârî, "Tevhîd", 19, "Rikâk", 51; "Tefsîrül-Kur'ân", 17/5). Daha sonra Resûlullah için şefaataçlı olacak, cehennem giren günahkârlar için üç defa şefaata edecek ve bu sayede cehennemlikler buradan çıkarılıp cennete alınacaktır (Buhârî, "Tevhîd", 19, 24, "Rikâk", 51; Müslim, "İmân", 332). Kur'an okuyan ve oruç tutan kimseler hakkında bu ibadetlerin de şefaataçlı olacağı bildirilmiştir (Buhârî, "Tevhîd", 24; Müslim, "İmân", 47, 302). Hadislerde belirtilmişine göre bütün şefaataçlıların şefaata etmesinden sonra hayırlı hiçbir ameli bulunmayan cehennemdeki müminlere de kullarına karşı çok merhametli olan Allah şefaata edecek, böylece "rahmânın âzâtlıları" adı verilen bu grup da cennete girecektir (Buhârî, "Tevhîd", 24; Müslim, "İmân", 302). Şefaata konusunda bazı hadisler uydurulmuştur. Resûlullah'ın şefaatinin bid'at çıkaranlara ulaşmayacağı, şefaatin Ehl-i beyt'i sevenlere has olacağı, hırsızlık yapsa ve zina etse bile onun ümmetinden günah işleyen herkese şefaata edeceği yolundaki rivayetler bunlardan bazılarıdır (Abdülmu'teâl M. el-Cebrî, s. 18-19). Şefaata hadislerini kabul etmeyen Hâricîler'e karşı aşıptan İmrân b. Husayn'ın hadislerini Kur'an'ı açıkladığını belirtmesini, yine Cehm b. Safvân ile Mu'tezile kelâmcılarının şefaata vasıtasıyla insanların cehennemden çıkacağını muhtemel görmediğine dair bilgileri (Eş'arî, s. 474; Malatî, s. 134) dikkate alarak âhiretteki şefaata inancıyla ilgili tartışmaların I. (VII.) yüzyıldan itibaren ortaya çıktığını ve II. (VIII.) yüzyılın ilk yarısından sonra mezheplerin ayırt edici esas haline geldiğini söylemek mümkündür. Tasavvuf ilminin teşekkülünden sonra dünya hayatında şefaata konusu da gündeme gelmiş ve mesele istigâse, istimdad, tevessül gibi kavramlar etrafında tartışılmıştır. Bu sebeple şefaata konusunu iki bölüm halinde incelemek mümkündür.

1. Dünyada Şefaata. Hayatta bulunan sâlih kişilerden dünyevî bir ihtiyacın karşılanması veya günahların bağışlanması için dua etmeleri anlamındaki şefaatin câiz olduğu konusunda âlimler ittifak etmiştir. Zira bu yolda dua edilmesi Hz. Peygamber'e ve müslümanlara Kur'an'da emredilmiş, aşıptan da yağmur yağması veya başka ihtiyaçlarının giderilmesi için hayat-

ta bulunan Resûlullah'tan dua etmesini istemiş, ayrıca hayatta iken Resûl-i Ekrem'le tevessülde bulunmuştur (Muhammed 47/19; el-Hasr 59/10; İbn Teymiyye, *Mecmû'atü'r-resâ'il*, I, 10; Âlûsî, VI, 127). Buna karşılık ilâhî emirlere aykırı bir şefaatte bulunmanın câiz olmadığı hususunda görüş birliğine varılmıştır (Râzî, *Me-fâtihu'l-gayb*, X, 206). Dünyadaki şefaatte ilgili olarak iki konuda farklı görüşler ortaya çıkmıştır. Bunlardan biri dualarda "Hz. Peygamber hakkı için, velîler ve sâlihler hakkı için" şeklinde ifadelerin kullanılması, diğeri de bir ölüden veya diriden şefaata istenmesidir. **a)** Başta İbn Teymiyye olmak üzere müteahhir dönemi Selefi âlimleriyle Vehhâbîler'e göre bunların ikisi de câiz değildir, böyle bir şefaata inancı ilk devir müslümanlarında yoktur. Nitekim aşıptan, yağmur dualarında hayatta bulunan Resûl-i Ekrem'i şefaataçlı kıldığı halde vefatından sonra hayatta bulunan amcası Abbas b. Abdülmuttalib'i vesile edinmiştir. Ölüden veya diriden şefaata beklemek Allah'tan başkasına dua ve ibadet etmek demektir, bu ise bir nevi şirkdir. Dua ederken Allah'tan istemek yerine "Peygamber hakkı için" veya "filanca velî hakkı için" ifadesinin kullanılması da Allah'tan başkasına yemin etmeye benzer. İşlerini yapmakta âciz kalan müslümanlara ölülerden yardım istemelerini tavsiye eden (Acülânî, I, 85) ve hadis diye nakledilen rivayet uydurmadır (İbn Teymiyye, *Mecmû'atü'r-resâ'il*, I, 11-31; *el-Hasene ve's-seyyi'e*, s. 324-325; İbn Kayyim, I, 375; Âlûsî, VI, 124-129; Muhsin el-Emîn, *Keşfü'l-irtiyâb*, s. 238-255). **b)** Yapılacak dualarda Hz. Peygamber'i, velî ve sâlih kişileri bir anlamda aracı kılmak, ayrıca diri veya ölü bir kişiden dünya ve âhirete ilişkin şefaata istemek meşrûdur. Âhirette şefaata etmesine izin verilen makbul kullardan dünyada da şefaata talebinde bulunmak câiz olmalıdır. İbn Teymiyye'den önceki altı yüzyıl boyunca bu konuda âlimlerin sükûti icmâından ve bazı uygulamalarından söz etmek mümkündür. Bir velînin kabri yanında adını anarak dua etmek ona tapmak anlamına gelmez, müşriklerin putlara tapmasına ise asla benzetilemez. Nitekim Hz. Ebû Bekir, Resûlullah vefat edince alınını öptükten sonra, "Allah katında bizleri de an" demiştir. Süfîyye'ye mensup âlimlerle Tâceddin es-Sübki, İbn Hacer, Muhsin el-Emîn gibi Eş'arî ve Şîî âlimleri bu görüştedir (Sübki, II, 234; Âlûsî, VI, 126; Muhsin el-Emîn, *Keşfü'l-irtiyâb*, s. 246-336; Reşîd Rızâ, XI, 6).

2. Âhirette Şefaata. İslâm âlimleri Hz. Peygamber'in, mahşer meydanında uzun bekleyiş sıkıntısı içindeki insanların hesaba çekilmesini sağlamak, ayrıca müminlerin cennetteki derecelerini yükseltmek amacıyla Allah katında şefaata edeceği, buna karşılık kâfirler hakkında şefaataın gerçekleştirilmeyeceği hususunda ittifak etmiştir (Kâdî Abdülcebbar, *Şerhu'l-Uşûl'l-hamse*, s. 688). Konunun tartışılan yönü tövbe etmeden ölen, küçük veya büyük günah işlemiş müslümanlarla ilgili olup bu husustaki görüşleri şöylece özetlemek mümkündür: **a)** Âhirette şefaata yalnızca küçük günah işleyenler hakkında vuku bulacaktır. Mu'tezile'den Ebû'l-Hüzeyle el-Alîlâf bu görüştedir (*a.g.e.*, s. 691; Sıddîk Hasan Han, s. 300). **b)** Kur'an'da haber verilen şefaata mümin olarak ölenleri kapsar, büyük günah işleyip de tövbe etmeden ölen kimseler fâsik olup şefaatten mahrum kalır (Kâdî Abdülcebbar, *Şerhu'l-Uşûl'l-hamse*, s. 687-690; Teftâzânî, II, 239). Nitekim Kur'an'da, âhirette zalimler için sözüne itibar edilen bir şefaataçının bulunmayacağı, fâcirlerin cehennemden çıkmayacağı, izin verilen şefaataçlıların yalnızca tövbe ederek ilâhî emirlere uymaları neticesinde Allah'ın kendilerinden razı olduğu kimselere şefaata edeceği bildirilmiştir. Büyük günah işleyenlerin ise zalim, fâsik ve fâcir zümreleri arasında bulunduğu açıktır. Ayrıca bu tür beyanları içeren âyetlerin kâfirlerle tahsis edilmesi gerektiğine dair delil yoktur. Resûl-i Ekrem'in büyük günah işleyenlere şefaata edeceğine ilişkin hadisler âhâd yoluyla nakledilmiştir. Bunlar sahih olsa bile büyük günah işleyenlerin bağışlanmasının ölmeden önce tövbe etmeleri şartına bağlı olduğu kabul edilmelidir. Nitekim başka hadislerde bildirildiğine göre Hz. Peygamber geçimini haram mal satarak sağlayanlara, çalıştırdığı işçinin ücretini hakkıyla ödemeyenlere ve emanete hıyanet edenlere kıyâmet günü düşman olacağını bildirmiş, sürekli içki içenlerin, fitne ve fesat çıkaranların, haksız yere bir gayri müslimi öldürenlerin cennete giremeyeceğini açıklamıştır. Akfî istidlâl açısından da âhiretteki şefaatinin fâsıklı kapsaması gerekir. Dünyada ısrarla günah işlemeye devam eden kimse şartlarına uyarak tövbe etmediği takdirde affedilmez. Âhirette insanı kurtaracak olan şefaata değil iman ve iyi davranışlardır. Ayrıca büyük günah işleyenlerin şefaata sayesinde affedileceğini söylemek müslümanları günah işlemeye teşvik eder. Mu'tezile'ye bağlı âlimlerin büyük çoğunluğu ile Hâricîler ve çağdaş bazı araştırma-

çılar bu görüştedir (İbn Huzeyme, s. 355-365; Kâdî Abdülcebbar, *Şerhu'l-Uşûli'l-ğamse*, s. 687-693; Râzî, *eş-Şefâ'atü'l-uzmâ*, s. 40-55; Hasan el-Cevâhîrî, VII/28 [1421/2000], s. 81). c) Selefiyye, Mâtürîdiyye, Eş'ariyye ve Şîa mezheplerine mensup âlimlere göre şefaât büyük günah işleyen ve tövbe etmeden ölen müminleri de kapsayacaktır. Kur'an'da ve sahih hadislerde âhirette hâkimiyet ve şefaatin yalnız Allah'a ait olduğu açıkça belirtilmekle beraber bazı âyetlerde şefaât etme izni verdiği kullanın, razı olduğu ve şefaât edilmesine izin verdiği kimseler hakkında şefaâtçı olabilecekleri bildirilmektedir. O'nun şefaât izni vereceği kulları Hz. Peygamber, diğer bütün peygamberler, melekler, sâlih ve müttaki müminlerdir. Haklarında şefaât edilmesine razı olduğu kimseler ise samimi bir şekilde kelime-i şehâdet getirerek müslüman olanlardır (İbn Teymiyye, *el-Hasene ve's-seyyi'e*, s. 310-311, 322-323). Allah'ın âhirette bazı kullarını diğerleri hakkında şefaâtçı kılması şefaât etme yetkisinin sadece O'nun elinde bulunduğunu ifade eder. Resûl-i Ekrem'in, münafıkların cenaze namazını kılmasının ve haklarında istiğfar etmesinin ardından bunun Allah tarafından onaylanmaması ve münafıkların bağışlanması talebinde bulunmamasının emredilmesi (et-Tevbe 9/80, 84) şefaât etme yetkisinin yalnız Cenâb-ı Hak'a ait olduğunu kanıtlar. Bir kimse için Allah nezdinde şefaatte bulunmak ona dua edip bağışlanmasını istemektir. Nitekim Kur'an'da meleklerin günahkâr müminler için istiğfar ettiği bildirilmiş, Hz. Peygamber'e de müminlerin bağışlanması için dua etmesi emredilmiştir. Buna göre esasen müslümanların bağışlanmasını isteyen Allah Teâlâ'dır, bunu dünyada dilediği gibi âhirette de dileyebilir. Allah'ın, tövbe ettikleri takdirde büyük günah işleyenleri lutuf ve keremi sayesinde bağışlamasıyla kullarından bazılarını şefaâtçı kılarak bağışlaması arasında fark yoktur (Halîmî, I, 412; Nesefî, II, 792; İbn Teymiyye, *el-Hasene ve's-seyyi'e*, s. 303-309; İbn Ebû'l-İz, I, 300-302). Âhirette şefaatin olmayacağını ve zalimleri koruyan herhangi bir dost ve şefaâtçinin bulunmayacağını bildiren âyetler kâfirler hakkındadır. Zira mutlak anlamda zalimler kâfirlerdir, ilgili âyetlerin bağlamı da bunu göstermektedir (Râzî, *Mefâtihu'l-ğayb*, III, 56; XXVII, 50-51). Büyük günah işleyen müslümanlar ilâhî emirlere aykırı davranışları sebebiyle bir yönden fâsık olup ilâhî cezayı hak etmişlerse de tevhide iman etmeleri, ayrıca güzel davranışlarda bulunmaları bakımından dün-

yada ve âhirette kâfirlerle aynı konumda düşünülemez. Aksi halde Kur'an'da ve hadiste müjdelenen ilâhî lutuf ve bağışlama anlamını yitirecek, Resûlullah'ın şefaatine ümit bağlamış müslümanların duası geçersiz hale gelecektir. Ayrıca Kur'an'da Hz. Peygamber'in "makâm-ı mahmûd" a çıkarılacağı bildirilmiş ve bunun bütün insanların yanı sıra müminlere şefaâtçı kılınması anlamına geldiği sahih rivayetlerle nakledilmiştir (Mâtürîdî, *Kitâbü't-Tevhîd*, s. 587-588; Nesefî, II, 793; Râzî, *eş-Şefâ'atü'l-uzmâ*, s. 38-47; Teftâzânî, II, 239; Âlûsî, I, 252). d) Âhiretteki şefaât yalnızca Allah'a ait olup mahiyeti insanlarca bilinemez. Bu sebeple kimlerin şefaâtçı olacağı ve şefaatin kimleri kapsayacağı meselesini ilâhî ilme havale etmek (tefvîz) gerekir. Esasen Kur'an'da âhirette şefaatin vuku bulacağına dair açık bir âyet yoktur, aksine şefaatin vuku bulmayacağı veya kimseye fayda sağlamayacağı anlamına gelen beyanlar mevcuttur. Şefaati Allah'ın iznine bağlayan istisna kaydı ise onun vuku bulmayacağını kesin derecesinde ifade etme amacı taşıyan bir üslûp özelliği olabilir. Bu sebeple şefaate ilişkin âyetleri müteşâbih kabul etmek gerekir. Ancak şefaatin gerçekleşeceği sahih hadislerle sabit olduğundan dünyada uygulanan ve kötülük yapanları cezadan kurtarma anlamına gelen bir şefaatin âhirette vuku bulmayacağını kabul ederek konunun geri kalan kısmını Allah'a havale etmek en doğru yoldur. Muhammed Abduh ve M. Reşîd Rızâ gibi son devir âlimleri bu görüştedir. Her ne kadar M. Reşîd Rızâ, Kur'an'da şefaatin geçtiği ilk âyetleri yorumlarken bunların âhirette şefaatin vuku bulmayacağını kesinlikle ifade ettiğini ve sırf müslüman adı taşımanın yapılan kötülüklerin cezasından kişiyi kurtarmayacağını belirtmişse de sonraki âyetlerin tefsirinde şefaate ilgili hadislerin sahih olduğunu zikrederek tefvîz görüşünü tercih etmiştir (*Tefsîrü'l-menâr*, I, 121, 305-308; III, 17-18, 31-34; VI, 377-378; VII, 273; X, 211).

Âhiretteki şefaatin sadece Hz. Peygamber'e veya genel olarak peygamberlere tahsis edildiğini ileri süren bazı münferit görüşler dışında (*el-Mevsû'atü'l-İslâmiyyetü'l-âmme*, s. 816) âlimlerin büyük çoğunluğuna göre Allah katında yüksek derecelerde eden iyi kullar şefaât etmeye yetkili kılınacaktır. Bunlar peygamberler, melekler, sahâbîler, âlimler, velîler, siddîklar, sâlihler, şehidler ve müttaki müminlerdir. Bunların şefaât yetkisi Allah katındaki mertebelerine göre farklıdır. Derecesi en yüksek olan Resûl-i Ekrem en büyük şefaât yetkisine sa-

hip olacaktır. Zira mahşer gününde hesabın başlaması için bütün insanlara şefaât edecek, ardından ümmetinden birçok kişinin hesaba çekilmeden cennete girmesi, ayrıca günahları sebebiyle cehenneme girmesi gereken müminlerle iyilik ve kötülükleri eşit olan müminlerin doğrudan cennete alınması için şefaatte bulunacaktır. Resûlullah'ın yapacağı diğer şefaâtlar arasında cennettekilerin derecelerinin yükseltilmesi, cehennemde bulunanlardan azabın hafifletilmesi ve büyük günah işleyen müminlerle tevhid ehlinde olanların cehennemden çıkarılması yer alır. Şefaât türlerine ilişkin bu hükümlerin dayanağı hadislerdir. Şîa'ya mensup âlimler, Ehl-i beyt imamlarının da şefaât eden seçkinler içinde yer alacağına özel bir vurgu yapar (İbn Huzeyme, s. 255; Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Şur'ân*, VI, 422; İbn Fûrek, s. 169; Kâdî İyâz, I, 293-301; İbn Kesîr, II, 227-239).

Sonuç olarak dünyada şefaât talebinde bulunma konusunda şunları söylemek mümkündür: Mânevî mertebelerinin yüksek olduğu inancıyla dünyada ölümlerden veya giyabında dirilerden şefaât istemenin yahut yapılan dualarda falanın hakkı için gibi ifadeler kullanmanın Allah'tan başkasına dua etmeye benzeyen bir aşırılık olduğunda şüphe yoktur. Dünyevî ve uhrevî ihtiyaçların giderilmesi için yalnızca Allah'a dua etmek dinî bir zorunluluktur. Bununla birlikte İbn Teymiyye ve takipçilerinin iddia ettiği gibi söz konusu davranışlarda bulunan müslümanları müşrik diye nitelemek bir başka aşırılık sayılmalıdır. Öte yandan peygamberlerden başka hiç kimse mâsum değildir. Kur'an-ı Kerîm'de peygamberlerden sonra özenilecek kişiler arasında siddîklar, şehidler ve sâlih kullar zikredilmiştir (en-Nisâ 4/69). Tasavvufta ortaya çıkan bazı yanlış fikirler halk arasında âdeta mutlak kurtarıcı seviyesinde bir evliya telakkisi doğurmuşsa da bu anlayış gerek mutedil mutasavvıflar gerekse diğer âlimler tarafından reddedilmiştir. Esasen Kur'an'da velî ve evliya kelimeleri bütün müminler için kullanılmıştır. Yine peygamberler dışındaki müminlerin Allah nezdindeki derecelerine dair kanaatlerin iyi niyet sınırını aşmaması gerekir. Bu sebeple iman, ibadet, dua ve niyazlarına özenilecek örnek insanlar isimleriyle değil nitelikleriyle belirlenmelidir. Âhiretteki şefaât konusuna gelince âlimlerin büyük çoğunluğu, bunun müslümanlara yönelik olarak vuku bulacağı ve kâfirleri kapsamadığı hususunda ittifak etmiştir. Hz. Peygamber'in İslâmiyet'i benimsemeyen amcası Ebû Tâlib'e şefaatinin fay-

da vereceğine dair rivayetler bu açıdan problemlidir (M. Reşîd Rızâ, VII, 548). Şefaatin tövbe etmeden ölen müslümanları kapsayıcı kapsamadığı konusunda ortaya çıkmıştır. Bu kişilere de şefaate edileceğini söyleyen Ehl-i sünnet ve Şia'nın görüşü isabetli görünmektedir. Allah'ın, günahkârları şefaate yoluyla affetmesi onların cehennem girmeyeceği anlamına gelmez; âyet ve hadislerde belirtildiği üzere günahları sevaplarından fazla olanlar cehennemde cezalandırıldıktan sonra oradan çıkarılacaktır. Mu'tezile âlimlerinin tövbe etmeden ölen müminleri fâsık kabul etmesi onların müslüman vasfını ortadan kaldırmaz.

Şefaate konusunda yazılan bazı eserler şunlardır: Fahreddin er-Râzî, *eş-Şefâ'atü'l-uzmâ* (Kahire 1989); Şa'râvî, *İnkârü's-şefâ'a: Muḥâvele cedide li't-ta'n fi's-sünne ve't-tehaccüm* (Kahire 1999); *eş-Şefâ'a ve'l-makâmü'l-mahmûd* (Kahire 2000); Gulâm Muhammed Bahâeddin el-Kârî, *el-Vesîletü'l-uzmâ fi'd-dâreyn li-men lehü's-şefâ'atü'l-kübâ* (Haydarâbâd 1331); Ali b. Mustafa el-Halebî, *Şefâ'atü'n-nebî* (İÜ Ktp., nr. 1192); Nâsır b. Abdurrahman b. Muhammed el-Cedî, *eş-Şefâ'a 'inde Ehli's-sünne ve'r-red 'ale'l-muḥâlifîn fihâ* (Riyad 1996); Mustafa Mahmûd, *eş-Şefâ'a: Muḥâvele li-fehmi'l-hilâfi'l-kadîm beyne'l-mü'eyyidîn ve'l-mu'ârizîn* (Kahire 1999); Yûsuf el-Kardâvî, *eş-Şefâ'a fi'l-âhire beyne'n-naql ve'l-âkl* (Kahire 1999); İsmâil ed-Defâtâr, *Şefâ'atü'r-resûl fi'l-Kur'ânî'l-Kerîm ve's-Sünne* (Kahire 1999); Ali Ekber Nâsırî, *el-İmâme ve's-şefâ'a* (Tahran 1979); Sâlih b. Ahmed Sâlih Ziyâd, *eş-Şefâ'a beyne'l-vehm ve'l-ḥakîka* (Medine 1995); Muhammed Ali el-Enesî, *el-Minhâcü'l-bed' fi eḥâdîsü's-şeff'* (Kahire 1374); Âiş b. Ayyâş el-Ceyşî, *eş-Şefâ'a fi'l-İslâm* (1980, yüksek lisans tezi, Câmîatü Ümmi'l-kurâ, Mekke); İsmet Uçma, *Kur'an ve Sünnet'te Şefaate Kavramı* (1986, yüksek lisans tezi, MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü); Bekir Yiğit, *İslâm Mezheplerinde Şefaate* (1986, yüksek lisans tezi, MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü); İshak Halis, *Vehhâbilik ve Ehl-i Sünnet'e Göre Şefaate Görüşü* (1991, yüksek lisans tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü); Ahmet Uludağ, *Âyet ve Hadislere Göre Şefaate* (1992, yüksek lisans tezi, EÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü); Bahattin Akbaş, *Hadislere Göre Hz. Peygamber'in Şefaati Meselesi* (1994, yüksek lisans tezi, AÜ Sosyal Bilimler Ensti-

tüsü); Mehmet Yılmaz, *Kur'an'da Şefaate Kavramı ve Yaygın Şefaate Anlayışına Karşılaştırılması* (2006, yüksek lisans tezi, MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü); Yaşar Düzenli, *Üslûb ve Semantik Açısından Kur'an ve Şefaate* (İstanbul 2006).

BİBLİYOGRAFYA :

et-Ta'rîfât, "şefâ'at" md.; Tehânevî, *Keşşâf*, I, 762 vd.; Müsned, I, 5; II, 89, 174, 256, 400; III, 11, 218, 325; IV, 404; V, 43, 232; Taberî, *Câmî'u'l-beyân* (nşr. Sıdkî Cemîl el-Attâr), Beyrut 1415/1995, V, 253-254; XXV, 134-135; İbn Huzeyme, *Kitâbü't-Tevhîd* (nşr. M. Halil Herâs), Beyrut 1403/1983, s. 245-272, 355-371; Eş'arî, *Maḳâlât* (Ritter), s. 293, 474; Mâtürîdî, *Kitâbü't-Tevhîd* (nşr. Bekir Topaloğlu – Muhammed Aruçi), Ankara 1423/2003, s. 579-582, 587-590; a.mlf., *Te'vîlâtü'l-Kur'ân* (nşr. Ahmet Vanlıoğlu), İstanbul 2005, II, 154-155; III (nşr. Mehmet Boynukalın), s. 360-361; V (nşr. Ertuğrul Boynukalın), İstanbul 2006, s. 100-101; VI, 422; VII (nşr. Hatice Boynukalın), s. 12; IX (nşr. Murat Sülün), İstanbul 2007, s. 107-108, 168, 237, 500; Âcurrî, *eş-Şer'â* (nşr. M. Hâmid el-Fikî), Beyrut 1403/1983, s. 338-342, 349-352; Ebü'l-Hüseyn el-Malâtî, *et-Tenbîh ve'r-red* (nşr. M. Zâhid Keversî), Beyrut 1388/1968, s. 13, 134; Kelâbâzî, *et-Ta'aruf li-mezhebi ehli't-taşavvuf*, Kahire 1933, s. 32; Ebü Abdullah el-Halîmî, *el-Minhâc fi şu'abi'l-îmân* (nşr. Hilmi M. Fûde), Beyrut 1399/1979, I, 407-412; İbn Fûrek, *Mücerredü'l-Maḳâlât*, s. 167-176; Kâdî Abdülcebbar, *Şerhu'l-Uşûli'l-ḥamse*, s. 687-693; a.mlf., *Müteşâbihü'l-Kur'ân* (nşr. Adnân M. Zerzûr), Kahire 1969, s. 90, 177, 447, 494, 499, 522, 600, 604, 686; a.mlf., *Fazlü'l-i'tizâl ve Tabakâtü'l-Mu'tezile* (nşr. Fuâd Seyyid), Tunus 1393/1974, s. 207-209; Ebü Cafer et-Tûsî, *el-İktisâd fîmâ yete'allaku bi'l-i'tikâd*, Necef 1399/1979, s. 206-213; Neseffî, *Tebşirâtü'l-edille* (Selamé), II, 782-795; Kâdî İyâz, *eş-Şifâ'*, I, 293-301; Fahreddin er-Râzî, *Meḳâtilü'l-gayb*, III, 55-65; VII, 10-11; IX, 144; X, 206; XI, 54; XVI, 263; XXI, 31; XXII, 118-119, 160; XXVII, 33-34, 50-52; XXVIII, 307; XXX, 211; a.mlf., *eş-Şefâ'atü'l-uzmâ fi yevmi'l-kuyâme* (nşr. Ahmed Hicâzî es-Sekkâ), Kahire 1989, s. 37-57; Seyfeddin el-Âmidî, *Ġâyetü'l-merâm* (nşr. Hasan Mahmûd Abdülattîf), Kahire 1391/1971, s. 306; Kurtubî, *el-Câmî'*, Beyrut 1408/1988, XVI, 81-82; İbn Teymiyye, *Mecmû'atü'r-resâ'il*, I, 10-31; a.mlf., *el-Ḥase-ne ve's-seyyi'e* (Şezerâtü'l-bilâtin içinde), Beyrut 1375/1956, s. 303-312, 322-325; a.mlf., *İktizâ'ü's-şurâfi'l-müstakim*, Cidde, ts. (Mektebetü'l-medenî), s. 442-444; İbn Kayyim el-Cevziyye, *Medâricü's-sâlikîn*, Kahire 1403/1983, I, 370-375; Sübkî, *Tabakât*, II, 234; Ebü'l-Fidâ İbn Kesîr, *en-Nihâye* (nşr. M. Ahmed Abdülazîz), Beyrut 1988, II, 227-239; İbn Ebü'l-İz, *Şerhu'l-Akide-ti't-Tâhâvîyye* (nşr. Abdullâh b. Abdülmuhsin et-Türkî – Şuayb el-Arnaût), Beyrut 1408/1987, I, 282-302; Teftâzânî, *Şerhu'l-Maḳâşid*, İstanbul 1305, II, 239-240; Bedreddin el-Aynî, *Ümdetü'l-kârî*, Beyrut, ts. (Dâru İhyâ't-türâsî'l-Arabî), XXIII, 122-123; Şa'rânî, *el-Yevâkit ve'l-Cevâhir*, Beyrut, ts. (Dârü'l-ma'rife), s. 153-155; M. Abdürrauf el-Münâvî, *et-Tevkîf 'alâ mühimmâti't-te'ârif* (nşr. M. Ridvân Dâye), Beyrut 1410/1990, s. 432; Ac-lûnî, *Keşfü'l-ḥafâ'*, I, 85; Emir es-San'ânî, *Taḥrîr-ü'l-i'tikâd 'an edrânî'l-İlhâd* (nşr. Abdullâh b. Yûsuf), Küveyt 1984, s. 22-31; Seffârîni, *Levâ-*

mî'u'l-envârî'l-behiyye, Beyrut, ts. (el-Mektebetü'l-İslâmiyye), II, 204-218; Şevkânî, *ed-Dürü'n-nâzid fi ihlâşi kelîmeti't-tevhîd (er-Resâ'ilü's-Selefiyye fi ihyâ'i sünneti ḥayri'l-berîyye* (nşr. Hâlid Abdülattîf) içinde), Beyrut 1411/1991, s. 150-151; Âlûsî, *Rûhu'l-me'ânî*, I, 251-252; V, 97; VI, 124-129; XV, 140-141; XIX, 106; XXII, 136; XXIV, 9-10; Siddîk Hasan Han, *Delîlüt-tâlib* (trc. Leys Muhammed Lâl Muhammed, nşr. M. Lokmân es-Selefi), Riyad 1422, s. 291-303, 323-327; Muhsin el-Emin, *Keşfü'l-irtiyâb fi etbâ'i Muhammed b. 'Abdilvehhâb*, Dımaşk 1347, s. 238-336; *A'yânü's-Şifâ'*, I, 108; Elmâlîlî, *Hak Dini*, I, 851; VII, 5546-5547; Reşîd Rızâ, *Tefstrü'l-menâr*, I, 121, 305-308; II, 67; III, 17-35; VI, 327, 377-378; VII, 273, 410, 546-549, 569; IX, 284, 293; X, 211; XI, 6, 220-221, 296; Abdülmüteâl M. el-Cebrî, *el-Müştehir mine'l-ḥadîsî'l-mevzû' ve'z-za'îf*, Kahire 1987, s. 18-19; Ca'fer es-Sübḥânî, *el-İlâhiyyât* (nşr. Hasan M. Mekki el-Âmilî), Beyrut 1410/1989, I, 449-451; Hasan el-Cevâhîrî, "eş-Şefâ'a ve mefhûmüha'l-İslâmî", *Risâletü't-takrîb*, VII/28, Tahran 1421/2000, s. 78-79, 81; A. J. Wensinck – [D. Gimaret], "Şhafâ'a", *EI²* (İng.), IX, 177-179; Annemarie Schimmel, "Şhafâ'a", a. e., IX, 179; M. Seyyid el-Celyend, *el-Meusû'atü'l-İslâmiyyetü'l-âimme*, Kahire 1422/2001, s. 816-817.

YUSUF ŞEVKİ YAVUZ

ŞEFE

(الشفة)

Başkasına ait bir su kaynağından içme ya da az miktarda su alma yetkisi (bk. İRTİFAK).

ŞEFÎ

(bk. ŞEFAAT).

ŞEFİK BEY, Mehmed

(bk. MEHMED ŞEFİK BEY).

ŞEFİK MEHMED EFENDİ

(ö. 1127/1715)

Osmanlı vak'anivisi, şair.

İstanbul'da doğdu. Adı Mehmed olup "Şefik" mahlasını bürokraside görevi sırasında aldı. Hayatının ilk dönemleri hakkında yeterli bilgi yoktur. Eserlerinde kendisi gibi ecdadının da Osmanlı padişahlarına kul olduğunu söylemesinden (*Muvazzah Şefiknâme*, İÜ Ktp., TY, nr. 9725, vr. 31^b) ve Masrafzâde diye anılmasından dolayı babasının sarayda matbah-ı âmireye ait hesapları tutan masraf-ı şehriyârî kâtipliği yaptığı tahmin edilebilir. Muhtemelen babasının nüfuzuyla girdiği Dîvân-ı Hüma-